

XX əsrin 30-50-ci illəri Azərbaycan musiqisində totalitarizmin təzahürləri

Məmmədova Şəfaqət (AMK)

Fakültə: Musiqi tarixi və nəzəriyyəsi

İxtisas: Musiqi tarixi

Kurs: II

Elmi rəhbər: AMK-nın professoru,

əməkdar incəsənət xadimi,

sənətsünaslıq üzrə fəlsəfə doktoru Lalə Hüseynova

Yaranması və tarixdə sima qazanması hələ qədim dövrlərə təsadüf edən siyasi terminalogiyada bir istisna olan “totalitarizm” anlayışı tamamilə XX əsrə aiddir. Tədqiqat işimizdə totalitarizmin bir anlayış kimi yaranması, təsnifatı, dünya coğrafiyasına yayılaraq ayrı-ayrı dövlətlərdə özünü necə göstərməsi, həmçinin bu rejimin Azərbaycanın ictimai-mədəni həyatında buraxdığı izlər araşdırılmışdır.

Tədqiqat zamanı aydın olur ki, Hitler Almaniyası və Stalin Rusiyasındakı rejimlərin təməl xüsusiyyətlərini ifadə etdiyi üçün totalitarizm anlayışı sürətlə neqativ bir mənə qazanmışdır. Totalitarizm anlayışı, hər zaman və hər kəs tərəfindən eyni mənada istifadə edilmirdi və bu anlayışa yüklənən mənaların fərqli xarakter almasında, bugünə qədər siyasi-mədəni və ideoloji seçimlər təsirli olduğu kimi bundan sonra da bənzər faktorların təsirli olma ehtimalı yüksəkdir. Müasir elmdə, “totalitarlıq” termini latınca “totalitas” (dolğunluq, bütünlük) və ya “totalis” (hamısı, tam, bütün) sözlərdən meydana gəldiyi bilinir. (Olshanskiy, 2002; 504)

Totalitarizm siyasi anlayışını XX əsrin əvvəllərində Benito Mussolininin hökumətində Təhsil Naziri olan və itayan faşizminin ideoloqlarından biri olan Cladio Gentile istifadə etmişdir. (Tokarev,

2007; 82) C.Gentile bu fəlsəfəsinə “ülvi totalitarizm” adını qoymuşdur. Bu fəlsəfənin əsl məqsədi vətəndaşların şəxsi və sosial həyatları arasındakı sərhədi aşmaq olmuşdur. Gentile tərəfindən müdafiə olunana nəzəriyyəyə görə, millətin taleyinin realizə olunması naminə dövlətin cəmiyyətdəki əsas rolu fərdlər üzərində sərhədsiz bir gücə sahib olmaqdan və bilavasitə totalitar olmaqdan keçir. Tanrı kimi dövlət də “İnsan üçün deyil, insanlar arasında” olmalıdır.

Hazırkı tədqiqatda ADR süquta uğradıqdan sonra, yəni XX əsrin 20-30-cu illərində Azərbaycan musiqi sənətinin yeni tarixi mərhələsi işıqlandırılır. Bu tarixi mərhələdə musiqi mədəniyyətinin təhsil, ifaçılıq, yaradıcılıq məsələləri dövlət himayəsinə alındı. Həmçinin dövlətin bütün sahələrdə yeritdiyi siyasət burada da özünü əks etdirirdi. Belə ki, musiqi yaradıcılığı da ideoloji-siyasi doktrinanın tələblərinə cavab verməli, siyasi rəhbərliyin böyük ideyalarına, sosializmin təbliğat aparatına çevrilməli idi. Lakin bununla yanaşı musiqi təhsil sisteminin qurulması, ifaçılıq, bəstəkarlıq sahəsində yeni kadrların hazırlanması və milli klassikanın yaranması bu tarixi dövrün parlaq səhifələridir.

Tədqiqat işində 30-50-ci illər Azərbaycan musiqisində totalitarizmin təzahürləri repressiya qurbanı olmuş musiqiçilərin taleyinə əsasən araşdırılmışdır. Azərbaycan türklərinin tarixi yaddaşını, çoxəsrlik qaynaqları, kökləri ilə bağlılıqlarını öz əsərlərində əks etdirən yazıçılar “xırda burjua yazıçıları” adlandırılır, bəstəkarlar fatalizmdə, formalizmdə günahlandırılırdı. Azərbaycanın ən işıqlı ziyalılarını öz ağuşuna alıb tarixdən silməyə çalışan repressiya dalğasının təbliğat, təşviqat, qaralama kampaniyasında həmin ziyalıların qələm yoldaşlarının olması isə bu illərin tədqiqat yükünü daha da artırır. Həmin illərdə təşkil olunan qurultayların protokolları, stenoqramları dövrün qaralama kampaniyasının məsuliyyətini daşıyanlar haqqında arayış verir. Tədqiqat işində 30-50-ci illərdə öz yaradıcılığı ilə XDİK oqranlarının “diqqət mərkəzi”nə düşən musiqiçilərin taleyinə mümkün qədər yer verilir. “Qırmızı terrorun” qurbanlarına çevrilmiş dəyərli sənət nümayəndələrinin təqib olunması, hansı ittihamlarla repressiya edilməsi tədqiqat işimizdə araşdırılır.